Markku Jokinen, toiminnanjohtaja
Pirkko Selin-Grönlund, erit.asiantuntija
Kuurojen Liitto ry
30.10.2024

HE 114/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyvistä laeista

YLEISTÄ

Kuurojen Liitto ry ei pidä asianmukaisena, että lakiesitys ei sisällä lainkaan viittauksia viittomakielilakiin (359/2015) ja sen 3 §:n viranomaisten edistämisvelvoitteeseen eikä myöskään kielellisten vaikutusten arviointia. Liiton mielestä on erittäin valitettavaa, että Orpon hallitusohjelmaan kirjattua toimeksiantoa viittomakielisten lasten aseman vahvistamisesta varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa ei ole edistetty tämän hankkeen yhteydessä (sama kirjaus sisältyi jo Marinin hallitusohjelmaan). Viittomakielisten lasten osalta heidän oikeuttaan oppia on lähdetty edistämään epätarkoituksenmukaisessa järjestyksessä.

Varhaiskasvatukseen ja opetukseen osallistuminen viittomakielellä (POL 10 §) ja viittomakieltä käyttävien oppilaiden äidinkielten opetuksen kysymykset (POL 12 §) tulee ratkaista pikimmiten vastaamaan viittomakielilakia, jonka alaan kuuluvat myös kuurojen vanhempien kuulevat äidinkieleltään viittomakieliset ja kuurojen lasten sisarukset, joilla ei ole kuulovammaa (ns. coda- ja soda-lapset, engl. children/siblings of deaf adults). Oppimisen tuen kysymykset puolestaan tulee arvioida v. 2016 ratifioidun YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen valossa. Ratifioinnin yhteydessä Suomi ratifioi v. 2016 tekemättä viittomakieliä koskevia muutoksia em. perusopetuslain pykäliin. Kieli- ja vammanäkökulmat ovat sovitettavissa yhteen.

Viittomakielisten opetusjärjestelyjä ja oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskevat vammaissopimuksen koulutusta koskevan 24 artiklan velvoitteet sivuutetaan käsiteltävänä olevassa esityksessä täysin. - Ylipäätään vammaissopimukseen liittyvät viittaukset on lakiesityksessä huomioitu kapeasti ja huolimattomasti (esim. luvussa 3 Tavoitteet viittaukset YK:n vammaisosallisuusstrategiaan ja suosituksiin ovat vaikeaselkoisia).

Viittomakielellä annettavan opetuksen ja äidinkielen opetuksen puutteet kuormittavat sekä kouluja että huoltajia paikallisella tasolla etenkin silloin, kun arvioidaan, onko viittovalla lapsella oppimisen tai kielitaidon haasteita. Liitto on huolissaan siitä, millaisen osaamisen varassa viittomakieltä käyttävien kuurojen ja kuulovammaisten oppilaiden tarvitsemia tukitoimia arvioidaan ja antaako laki riittävän tarkkaa tietoa heidän opetuksensa järjestäjille. Kuurous tai kuulovamma ei lähtökohtaisesti vaikuta oppimiskykyyn, kuten 20 i §:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan. Tietoisuus kuulovammaisuuden eri muotojen ja viittomakielisyyden yhteisvaikutuksista on edelleen heikkoa.

Siksi tuen tarpeen arvioinnissa tarvitaan jatkuvaa, säännöllistä moniammatillista ja -alaista yhteistyötä, ei vain tarvittaessa tai pyydettäessä toteutuvaa pistemäistä konsultaatiota tai yhteistyötä (HE 114/2024, 20 c §). Lisäksi kelpoisuuskysymysten yhteydessä tulisi tarkastella viittomakieltä käyttävien oppilaiden opettajiksi kouluttautuneiden viittomakielisten luokanopettajien kelpoisuutta (Jyväskylän yliopisto 1998 alkaen).

Kuurojen Liitto ry yhtyy Vammaisfoorumi ry:n ja Näkövammaisten liitto ry:n lausuntoihin, joista jälkimmäisessä mainitut opetukseen osallistumiseen liittyvät saavutettavuuskysymykset koskevat osin myös kuuroja ja kuulovammaisia oppilaita. Kuurojen Liiton näkemyksen mukaan oppimisen tuen sääntelyn vahvistamista YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden mukaisiksi on jatkettava paitsi 24 artiklan että 9 artiklan esteettömyys- ja saavutettavuuskysymysten osalta, sillä osa aisti- ja liikuntavammaisten oppilaiden opetukseen osallistumisesta on nimenomaan inkluusion laajaan määritelmään kuuluvaa esteettömyyden ja saavutettavuuden edistämistä eikä oppimisen tuen kysymyksiä.

Kommentit säännöskohtaisiin perusteluihin

20 a–b § Ryhmäkohtaiset tukitoimet / ”Opetuskielen tukiopetus”

20 a 3 mom kohdalla todetaan: ”säädettäisiin, että perusopetuksen oppilaalla, jolla ei ole riittävää opetuskielen taitoa perusopetuksen oppimäärän suorittamiseksi, on oikeus opetuskielen tukiopetukseen. Tukimuoto olisi maahanmuuttotaustaisten oppilaiden lisäksi tarkoitettu viittomakielisille oppilaille, ja tarvittaessa esimerkiksi oppilaille, joilla on kielen kehityksen häiriöitä (kehityksellinen kielihäiriö, esiintyvyys noin 7 % ikäluokasta) tai kehitysvammaisuuteen, monimuotoiseen kehityshäiriöön tai autismikirjoon liittyvää kielellisen kehityksen häiriötä.”

20 b § 2 mom asiaa tarkennetaan: ”opetuskielen tukiopetuksella tarkoitettaisiin tukiopetusta, joka kohdistuisi ensisijaisesti opetuskielen hallintaan, mikä mahdollistaa oppilaan osallistumisen opetukseen ja opinnoissa etenemisen. Opetuskielen tukiopetus rinnastuisi muuhun tukiopetukseen järjestämisen ja toteuttamisen osalta, mutta se kohdistuisi sisällöllisesti nimenomaan opetuskielen taidon tukemiseen siten, että oppilaan on mahdollista paremmin seurata opetusta ja edetä opinnoissaan.”

> Liitto muistuttaa, että tukea koskevan uudistuksen rinnalla huomioidaan nykyistä paremmin, että POL 12 §:n mukaista äidinkielen opetusta täsmennetään jo tälläkin hetkellä opetussuunnitelmassa sekä suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen että suomen tai ruotsin kielen

opetuksen näkökulmasta – tosiasiassa näiden opetus ei kuitenkaan toteudu asianmukaisesti.

Osin tämä johtuu siitä, että viittomakielet eivät sisälly opetusministeriön asetukseen valtionavustuksista (1777/2009). Osin kyse on osaamisvajeesta: viittomakieltä käyttävien oppilaiden opetus edellyttää viittomakielen kielitaitoa, jota erityisopettajilla ei yleensä ole. Em. valtionrahoituksen lisäksi tulisikin ratkaista, millä tavoin varmistetaan myös oppilaan oikeus 31 §:ssä mainittuihin 39 §:n nojalla järjestettäviin palveluihin, joista yksi on viittomakielen opetus etäyhteyksiä hyödyntäen (Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri). Vain harvan oppilaan kotikunta suostuu tätä opetusta ostamaan.

Lisäksi on tärkeää ymmärtää, että oppilas, joka ei kuule tai ei luokan kuunteluolosuhteissa saa puheesta selvää, käyttää opetuskielen kirjoitettua muotoa eli lukemista ja kirjoittamista.

20 c § Oppilaskohtaiset tukitoimet / 31 § tulkitsemispalvelu

Säännöskohtaiset perustelut sisältävät melko asianmukaisen kuvauksen tulkkauspalvelun sisällöstä. Perusteluja on täsmennettävä YK:n vammaissopimuksen 24 artiklan nojalla: viittomakieltä käyttävien oppilaiden kohdalla POL:n opetuskieltä koskeva 10 § 2 mom toisessa lauseessa todetaan: ”Kuulovammaisille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä.”. Tämä on ensisijainen tapa järjestää opetus, ja tulkitsemispalvelu on *toissijainen järjestely*.

Esityksestä saa käsityksen, että tulkitsemispalvelu voisi olla pääasiallinen järjestely, etenkin kun oppilaalla on siihen subjektiivinen oikeus. Tulkitsemispalvelulla voidaan lisätä kielellistä saavutettavuutta ja oppilaan osallisuutta, mutta sillä ei turvata oppilaan oikeutta saada opetusta omalla kielellään, kuten YK:n vammaissopimus edellyttää. Liiton asiakasneuvonnan yhteydenottojen perusteella on selvää, ettei kaikille kuuroille tai kuulovammaisille oppilaille myönnetä edes tulkitsemispalvelua, vaikka tarve olisi ilmeinen.

Liitto pitää kuitenkin hyvänä tähänastista käytäntöä, jossa tulkitsemispalvelu ei ole ollut sidoksissa tuen tasoihin, vaan sitä on voitu järjestää myös muutoin. Käytäntö on ollut hyvä ja tarpeellinen niille oppilaille, joilla ei ole oppimisvaikeuksia. Lain tulee ohjata kuntaa hoitamaan asialliset opetusjärjestelyt viipymättä.

20 i § Opetuksen järjestäminen oppilaalle oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen perusteella

20 i §:ssä on tarkoitus säätää opetuksen järjestämisestä oppilaalle oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen perusteella. 1 momentin kohdalla asiaa perustellaan seuraavasti: ”Perusopetuslakiin esitetään lisättäväksi uusi pykälä koskien perusopetuksen järjestämistä oppilaalle, jolla on oppimiskykyyn, kokonaiskehitykseen ja perusopetukselle säädettyjen tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttava vamma, sairaus tai toimintakyvyn rajoite. Vamma voisi tarkoittaa esimerkiksi näkö- tai kuulovammaisuutta, kehitysvammaisuutta, vaikeita kehityshäiriöitä tai laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. [- -] ”

Säännöskohtaisista perusteluista syntyy vaikutelma, että asiaa on yritetty kuvata tarkkarajaisesti, mikä on sinänsä hyvä asia. Perusteluissa näkö- tai kuulovammaisuus mainitaan ensimmäisinä esimerkkeinä vammoista, jotka lähtökohtaisesti vaikuttavat oppimiskykyyn. Tämä on harhaanjohtavaa. Lisäksi se on vastoin YK:n vammaissopimuksen 2 artiklassa tavoiteltua vammaisuuden määritelmää, jonka mukaan vammaisuus ymmärretään koostuvan niistä esteistä ja rajoitteista, jotka syntyvät suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Esteiden katsotaan olevan oppilaan ja oppimisympäristön välillä. Oppimisen näkökulmasta on varmistettava, että oppimisympäristö (vuorovaikutus, kieli, oppimateriaali, fyysiset olosuhteet jne.) ei ole esteellinen oppilaan kannalta.

Näkö- ja kuulovammaisten oppilaiden oppimiskykyä voidaan arvioida vasta sitten, kun heille on mahdollistettu saavutettavat toiminta- ja oppimisympäristöt. Sopivia oppimisjärjestelyjä ja muun muassa opetuksessa käytettävää viittomakieltä täsmennetään vammaissopimuksen 24 artiklassa:

3. Sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Tätä varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa:

- - -

b) helpotetaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä;

c) varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla

sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

4. Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. Tähän koulutukseen on sisällyttävä tietoa vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tukemiseen tarkoitettujen asianmukaisten puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, opetustekniikoiden ja materiaalien käyttöä.

Viittomakielisten lasten osalta myös heidän kulttuurisen kasvunsa ja identiteettinsä tukeminen on huomioitava opetuksessa vammaissopimuksen 30 artiklan mukaisesti:

Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun

- - -

4. Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

On totta, että aistivammaisista oppilaista osa saattaa tarvita varhennettua oppivelvollisuutta esimerkiksi viivästyneiden muiden palveluiden vuoksi (esimerkiksi vammaispalvelulain mukainen viittomakielen opetus perheelle on evätty). Niissäkin tapauksissa ensisijaista on huolehtia siitä, että opetuksen kieli ja oppimateriaalit ym. ovat oppilaalle tosiasiallisesti saavutettavia ja sen lisäksi arvioidaan, millaisia muita oppimisympäristöön tehtäviä kohtuullisia mukautuksia tai oppilaskohtaisia tukitoimia oppilas tarvitsee.

Perusopetuslaki on päivitettävä vastaamaan kansallisessa ja kansainvälisessä lainsäädännössä tapahtunutta kehitystä. Kuurojen Liitto ry esittää, että sivistysvaliokunta kiirehtisi viittomakielisten lasten aseman vahvistamista vähintään varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa hallitusohjelmakirjauksen

mukaisesti. Tarkoituksenmukaisen viittomakieltä käyttävien opiskelijoiden kehittämisohjelman tulisi ulottua myös toisen asteen koulutuksia koskeviin muutoksiin.